

Člověk jako duchovní bytost¹

Ivo Pospíšil

Kuran, Michał, ed. 2017. *Sen, marzenie, zaświaty w literaturze i kulturze. Tom I. Literatura*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Analecta Literackie i Językowe.

Козлик, Ігор Володимирович. 2016. *Професія кризь призму людяності*. Івано-Франківськ: Симфонія форте.

Сапченко, Любовь Александровна. 2016. *Зеркало души: Н. М. Карамзин по его письмам*. Ульяновск: Арт-студия Фризия.

Polští literární vědci a kulturologové se v přítomném svazku zabývali problematikou snu, snění a záhrobí v literatuře a kultuře. Je to téma lákavé a odedávna nahlížené z různých zorných úhlů, racionálních a iracionálních, psychologických, filozofických, náboženských, okultních atd. První díl sleduje literárně zachycené projevy zmíněných tří okruhů. V první části jde o okruh onirismu, tedy deliriového snění, o němž se někdy hovoří i jako o změněném vědomí. V řadě studií se pojednává mimo jiné o Puškinovi, Gogolovi, Prusovi, Tetmajerovi, Tokarczukové, v oddíle zase o vizi a imaginaci u Tadeusze Różewicze, Bruna Schulze nebo Samuela Twardowského ze Skrzywny, v záhrobním okruhu se píše o Kraszewském, Leśmianovi, Przybyszewském nebo Hugonu Kołłątajovi. V druhém svazku, jenž se týká široce kultury, napsali své studie v okruhu onirismu mimo jiné Blandyna Pieporzyca (sen krále Šalamouna), Marcin Bogusz (sny a vize v *Historii Karla Velikého*); dále tu najdeme práce o snech polské emigrace a o předsmrtných vizích. Druhý oddíl obsahuje studie o imaginaci, vizi a mysticismu, dovidáme se o snu a snění, a to výlučně na materiálu polské

¹ Tento výstup vznikl na Masarykově univerzitě v rámci projektu Slavistická badatelská dílna číslo MUNI/A/0900/2019 podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2020.

kultury (např. Jerzy Prokopiuk). V partii o záhrobí jsou kromě polské kultury obsažena pojednání o Shakespearovi a Hugovi von Hoffmannsthal. Zevrubně o obou svazcích pojednává v rozsáhlých úvodních studiích editor svazku M. Kuran. Nejde pouze o motiviku, její funkci v uměleckém díle, ale také o změněné vědomí a lidské schopnosti, které literatura a kultura zachycují a o nichž dobře věděl i slovenský analytik Dostojevského (právě ten tu překvapivě chybí) Andrej Červeňák.² Literatura a kultura, jež tyto jevy zaznamenávají jako reflexi autorského vědomí nebo jiných svědectví, tak přesahují samy sebe, tedy sféru umění a kultury, a pronikají k základům lidské ontologie.

V roce 2019 přednášel na Ústavu slavistiky Masarykovy univerzity prof. Ihor Kozlyk, vedoucí katedry světové literatury a literární komparistiky Univerzity Vasylja Stefanyka z Ivano-Frankivska (Ukrajina), na téma analýzy literárního díla. Kozlyk se pohybuje zejména v prostoru ukrajinsko-polsko-ruském, zabývá se metodologií literární vědy, ale také metodikou výuky. Jeho poučené studie a také edice mohou být hodnotné obecně, ale speciálně pro slavisty, rusisty (on sám je absolventem ukrajinské rusistiky a autorem monografie o Fjodoru Ivanoviči Tjutčevovi³).

Jeho zásluhou na univerzitě v Ivano-Frankivsku tzv. *Sultanovská čtení* vycházejí od roku 2010, v poslední době každoročně, na počest Jurije Ibrahimoviče Sultanova (1948–2003), ázerbájdžánského ruskojazyčného literárního vědce a metodika, jenž byl spojen – nehledě na jiná působiště a místa, kde se kvalifikoval – právě s univerzitou v Ivano-Frankivsku. Byl však také ukrajinským básníkem a prozaikem, vydal několik básnických sbírek. Město a místo vydávání *Sultanovských čtení*, stejně jako recenzované monografie, je Ivano-Frankivsk, rusky Ivano-Frankovsk, dříve Stanisławów, ukrajinsky Станіславів, česky Stanislav; roku 1663 jej tak nazval zakladatel města, magnát Andrzej Potocki (1630–1691), podle svého otce.

² Viz naši recenzi jeho knihy Pospíšil, Ivo. 1999. „Sny a literatura [Andrej Červeňák: Dostojevského sny“ (Eseje a štúdie o snoch a Dostojevskom). Agentura Fischer & TypoSet, Pezinok 1999, 199 s., náklad a cena neuvedeny]. In *Host*, č. 8: XIII–XIV.

³ Козлик, Игорь Владимирович. 1997. *В поэтическом мире Ф. И. Тютчева*. Ивано-Франковск: Плай; Коломыя: ВіК.

Sovětské úřady po roce 1945 název města zjednodušily na Stanislav (ukrajinsky Станіслав) a v roce 1962 přejmenovaly podle ukrajinského klasika na Ivano-Frankivsk. Je to, jak známo, oblast rakouské, předlitavské nebo rakousko-uherské východní Haliče, později součást obnoveného Polska, od roku 1939, resp. 1944 součást SSSR, resp. sovětské Ukrajiny, od 1991 samostatné Ukrajiny. Snad právě složité a rozporuplné dějiny tohoto místa, které prošlo vlivem několika jazyků a kultur (německo-rakouské, polské, ruské, židovské), jsou příznivé pro vznik mezinárodního pojetého bádání, zvláště literární komparistiky. *Sultanovská čtení* (zatím 2010–2018) měla svůj vývoj, který od počátku moderoval prof. Ihor Kozlyk. Přítomná publikace se vrací k tradicím, které jsou spojeny s geniem loci dnešní západní Ukrajiny a Ukrajiny jako takové a s osobnostmi, jež autora do značné míry determinovaly: O. V. Čičerin, M. Giršman, N. Kopystjanská, R. Hromjak, S. Pavlyčková, L. Gołdštejn, B. Bjalokozovič, N. Krutikovová, J. Sultanov. Název jeho knihy *Profese prizmatem humanity* ukazuje na literární vědu jako disciplínu, jež vede k lidskosti, bez níž ani nelze proniknout do literárního artefaktu, natož do osobnosti jeho tvůrce. Každý ze zmíněných literárních vědců, jejichž portréty tu Kozlyk podává v podobě biografické črty nebo formou analýzy jejich díla, se zabýval jinou oblastí: románem, teorií literatury, literární komparistikou, ruskou literaturou, a přitom v podstatě všichni pocházeli z onoho bělorusko-polsko-ukrajinsko-rusko-židovského teritoria, které do značné míry souvisí nebo se dokonce, byť jen zčásti, překrývá s podobně laděnou, leč rozsáhlejší knihou již zesnulého rusko-ukrajinského židovského historika a teoretika literatury Leonida Frizmana (1935–2018). Jeho studie – většinou publikované v časopise *Voprosy literatury* – a knihu o ruské elegii jsem četl v 70. letech minulého století. Frizman patří k obrovské skupině ruských literárních vědců židovského původu, především sovětského období, kteří vlastně utvářeli kvalitativní charakter sovětské a ruské literární vědy a také působili jako svérázný tmel mezi různými etniky SSSR. Okruh jeho známých a přátel byl ovšem širší a také jeho osudy byly pestřejší již také kvůli jeho zakotvení v Charkově, jeho cestám po SSSR, ale i roku jeho narození – zažil toho samozřejmě asi více než Kozlyk a bylo to jistě i dramatičtější. K jeho známým a kolegům,

s nimiž si často i dopisoval, patřili mimo jiné Alexandr Tvardovskij, Leonid Batkin, Kirill Pigarjov, Dmitrij Lichačov, Boris Dvinjaninov, Vadim Vacuro, Boris Mejlach, Nikolaj Stěpanov, Dmitrij Blagoj, Olžas Sulejmenov, také norský rusista Geir Kjetsaa (1937–2008), s nímž Frizman udržoval písemný kontakt od vydání své a jeho knihy o J. A. B(o)aratynském, Jefim Etkind, Georgij Fridlenděr, V. Putincev, ovšem také Alexej Čičerin, Michail Gasparov, Jurij Družnikov, Lazar Lazarev. Ani Kozlykovy kontakty mi nejsou vzdálené: osobně jsem poznal Nonnu Kopystjanskou, jejíž projekty spojovaly lvovské a brněnské slavistické pracoviště zájmem o literární směry, žánry a časoprostorové determinanty literárních artefaktů, a také Bazyli Bialokozowicze (1932–2010), literárního komparatistu běloruského původu (nar. ve vesnici Vidovo, pol. Widowo, v Podleském vojvodství), jenž studoval v SSSR a působil v Polsku a jehož práce mohou dnes některým připadat jako démodé, ale mnohé zůstávají trvalou hodnotou.

Nedávné výročí N. M. Karamzina (1766–1826) vyvolalo v život řadu mezinárodních konferencí a také publikačních výstupů. Řada z nich měla vztah k vesnici Znamenskoje v Simbirské gubernii, tedy i k dnešnímu městu Uljanovsk a jeho vysokým školám. Zde jako autorka a editorka vynikla L. A. Sapčenková, profesorka Uljanovské státní pedagogické univerzity I. N. Uljanova. Kromě sebrání reakcí ruských kulturních činitelů z jejich vzpomínek k osobnosti N. M. Karamzina⁴ je to právě skvostně vypravená kniha *Zrcadlo duše* pojednávající o Karamzinově korespondenci. Je to mimořádně zdařilá publikace, jejímž přínosem jsou nejen

⁴ Viz naši recenzi: Pospíšil, Ivo. 2016. „Užitečná knížka ke Karamzinovu výročí.“ *Novaja rusistika* 9, č. 2: 179–82. <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/136070>. Dále naše stati k jubileu N. M. K.: Pospíšil, Ivo. 2017. „Перешагнуть порог эпох. Николай М. Карамзин и его позиция зачинателя.“ In *Николай Карамзин в диалоге эпох и культуры*, ed. Татьяна Евгеньевна Автухович, 9–15. Siedlce: IKR[i]BL. a Pospíšil, Ivo. 2017. „Творческие импульсы Николая Михайловича Карамзина в области малой прозы и публицистики.“ *Novaja rusistika* 10, č. 2: 51–60. <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/137430>. Viz také naši soubornou recenzi: Pospíšil, Ivo. 2017. „Dvě osobnosti v oblouku století: polský Karamzin a poněkud český Balmont.“ *Novaja rusistika* 10, č. 2: 83–7. <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/137433>.

texty, ale také výtvarné artefakty, dobové obrázky a fotodokumentace. Karamzin tu vystupuje v řadě podob v osmi oddílech: jako cestovatel a básník, historiograf, manžel a otec, přítel a bratr, statkář a křesťan, filozof a člověk, klasik a současník. Jde o hluboce lidský dokument, který spojuje Karamzina umělce, historika a člověka, ale také státního činitele, který si byl vědom odpovědnosti za Rusko a jeho společenský řád, jeho uchování; byl si vědom také nebezpečí rozvratu Ruské říše a toho, co takový rozvrat může způsobit lidem. Jeho hledání klidové, harmonické polohy spojené s křesťanstvím bylo zvláště osudové v převratné epoše, v níž žil a na kterou nemohl nereagovat.

Trojice přítomných knih nese zjevně memoárový, rekapitulační nebo niterný ráz. Slovesné umění je tu pramenem poznání vnitřního, duchovního života kulturotvorného člověka.

prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.
Ústav slavistiky
Filozofická fakulta
Masarykova univerzita
Arna Nováka 1
602 00 Brno
Česká republika
ivo.pospisil@phil.muni.cz